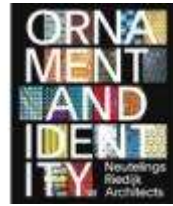

Recensie

Ornament and Identity. Neutelings Riedijk Architects Neutelings Riedijk Architecten

Hatje Cantz , 2018, 336 blz., EUR 58,00

Recent verscheen bij de Duitse klasse uitgeverij Hatje Cantz een boek dat een overzicht biedt van het oeuvre dat Willem Jan Neutelings en Michiel Riedijk met hun medewerkers de voorbije twintig jaar ontwierpen. Neutelings Riedijk Architecten is één van de toonaangevende Nederlandse bureaus, ook actief in België. Hun eerste grote opdracht was de verbouwing en uitbreiding van het STUK in Leuven en de Hollain kazerne huisvestingsproject 'Hollein' in Gent. Het kleinste project is een postkantoor in Scherpenheuvel. Hun belangrijkste realisatie tot op heden in België is het MAS in Antwerpen. Een gebouw dat de skyline van de havenstad mede bepaalde en in een paar jaar tijd een icoonwaarde kreeg. Hun recentste gebouw is het kantoorgebouw "Herman Teirlinck" op de site van Tour & Taxis in Brussel. Een gebouw dat wordt gebruikt door de Vlaamse ambtenaren. In vergelijking met het Bouwdewijncomplex in de Noordwijk is dit een gebouw van een andere klasse. Momenteel verbouwen Neutelings Riedijk de loodsen van de voormalige 'Gare Maritime' van Tour & Taxis tot een overdekte stad van 75.000 m², een ambitieus plan waarmee de Kanaalzone een extra impuls krijgt. Het boek werd geen chronologische inventaris. Er werd gekozen voor in totaal twaalf thema's: Noiré, Image, Seam, Emblem, Letter, Pattern, Cutout, Ridge, Grid, Lozenge, Relief & Filigree. De titel verwijst naar één van de meest verguisde aspecten binnen de bouwkunst van de 20ste eeuw, het ornament als bijdrage om een gebouw een visuele betekenis te geven. De kruistocht van de avant-garde in de jaren '20 tegen het ornament was vooral gericht op de vermolmden Beaux-Arts opleiding die pleitte voor een architectuur met een hoge graad van opsmuk. Met het weglaten van alle sculpturale toevoegingen werd gestreefd naar een naakte en eerlijke architectuur. Wat geen functie had moest verdwijnen. Het proces van het weglaten resulteerde in een grote verschraving met als gevolg een uitgepuurde, maar tevens soms levenloze architectuur. Met het schrappen van het ornament verdween ook het subtiel spel van licht en schaduw dat een cruciaal onderdeel is van de klassieke vormtaal. Het geleidelijk verdwijnen van het vakmanschap en de hoge kostprijs versnelden dit proces. Reeds rond de jaren '40 begrepen een aantal avant-garde architecten dat het niet zo verder kon gaan met het produceren van anonieme glazen dozen. De vraagstelling was hoe men tot een nieuwe architectuur kon komen die "minder geobsedeerd is door ascese en naaktheid". Reeds in 1938 schreef Walter Gropius een tekst rond deze problematiek waarbij duidelijk een terugkeer naar het ornament wordt uitgesloten en meer de richting naar de natuur wordt gesuggereerd. In 1943 pleitte Sigfried Giedion, secretaris van de C.I.A.M., in zijn 'Negen punten betreffende monumentaliteit' voor de 'terugkomst van de monumentaliteit' en voor een samenwerking met beeldende kunstenaars. Deze tekst was het resultaat van een medewerking van de architect José Luis Sert en de Franse kunstenaar Fernand Léger. Een jaar later herneemt hij dit in 'De noodzaak van een nieuwe monumentaliteit'. Hierin geeft hij de drie stappen aan van de hedendaagse architectuur, met name het maken van goede goedkope woningen, de stedenbouwkundige dimensie en de 'herovering van de monumentale expressie'. De laatste stap is volgens Giedion de moeilijkste en ook de gevaarlijkste. De 'nieuwe monumentaliteit' wordt onder andere door Giedion op het zesde C.I.A.M. in Bridgewater in 1947 als thema naar voren gebracht. Voor de eerste maal werd aan een esthetisch aspect en aan een samenwerking met kunstenaars aandacht besteed binnen de C.I.A.M. Deze intentieverklaringen leverde niet veel op. In de naoorlogse productie met een heuse schaalvergroting werd de verschijning van de gebouwen gereduceerd tot technische aspecten. Tijdens de jaren '60 en '70 worden gebouwen opgetrokken met banale gordijngevels in aluminium en glas, ver verwijderd van het raffinement dat Mies van der

Rohe ons toonde. Het postmodernisme in de jaren '80 was een reactie op de vormelijke armoede die de productie overheerste. Het werk van Michel Graves, Ricardo Bofill, James Stirling werd gezien als een verademing in de tunnel van levenloze architectuur. Zoals in elke beweging zijn er voortreffelijke realisaties maar ook zwakke, vormelijke experimenten. De bouw wordt ingrijpend bepaald door de constructie mogelijkheden zoals het aanwenden van geprefabriceerde bouwonderdelen en in het bijzonder de gevelonderdelen. Beter cement en bekistingsmogelijkheden lieten toe om een alternatief te bieden aan de overvloed aan glazen volumes. Met nieuw ontwikkelde software werd het mogelijk om complexere gevelfragmenten te ontwerpen en uit te voeren. Het oeuvre van Neutelings Riedijk is een verhaal waarbij de visuele zeggingskracht prioritair is, een keuze voor een zekere monumentaliteit is vaak aanwezig. Deze keuze voor een sterk beeld, zoals het MAS in Antwerpen, wordt gecombineerd met een grote belevingswaarde in het interieur. De bibliotheek in Arnhem, "De Rozet" bezit een geraffineerde gevelopbouw in betonelementen en zoals in het MAS is de circulatiezone aan de gevelzijde geplaatst. De doorlopende trap maakt een heldere verbinding met de verschillende programmaonderdelen in het gebouw. De visuele textuur wordt als thema aangewend om een relatie te leggen met de functie. In een brandweerkazerne wordt het bandenprofiel ingezet in de gevelpanelen, in hun voorstel voor het Concertgebouw in Brugge gaat hun keuze naar een filigraan van kantwerk. Het is niet steeds beton! In Hilversum staat het nationaal archief voor klank en beeld. Er werd een selectie gemaakt van spraakmakende foto's uit de Nederlandse geschiedenis. Vervolgens werden de beelden geabstraheerd en gescreend op glas. Het resultaat is een uiterst kleurrijk geheel vertrekkende van de basisfunctie van het gebouw, het archiveren van beeldmateriaal. Voor een drukkerij in Ede werd voor de gevel vertrokken van een tekst, dus een verzameling van lettertekens. In Deventer was er protest tegen de bouw van een nieuw stadhuis. In het ontwerpproces werd besloten om in de gevel 2.300 vingerafdrukken van bewoners te integreren in de binnen- en buitengevels. Het resultaat is wonderlijk mooi. Het gebouw is echter meer dan gevels, de wijze waarop het volume is ingepast in het stadsweefsel en de ruimtelijke ontwikkeling van de centrale hall is voortreffelijk. Hun grootste gebouw in België is het kantoorcomplex "Herman Teirlinck". Een compositie van volumes opgetrokken in gele baksteen. De ramenopeningen zijn rechthoekige kaders in beton. Rond de deuren hebben de betonkaders een ornament dat niet is toegevoegd maar een onderdeel is van de betonbekisting. Ook in andere gebouwen worden actuele bekistingsmogelijkheden ingezet om tot een resultaat te komen met een vorm van speelsheid die over verwijderd is van een streven naar een pure vorm.

[Marc Dubois - 16/04/2018]